

ΓΙΑ ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΩΘΟΥΜΕΝΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΙΣΘΟΥΣ

Ηλίας Ιωακείμογλου
Νίκος Τριμικλινιώτης

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Οι παγκόσμιες επιπτώσεις της πανδημίας αναμένεται να έχουν σοβαρές συνέπειες για την κυπριακή οικονομία. Υπό αυτές τις συνθήκες, το ερώτημα είναι τι είδους ώθηση πρέπει να δοθεί στην οικονομία ώστε να επέλθει ανάπτυξη, ώστε να αντιμετωπιστεί ο φαύλος κύκλος της ύφεσης και να αναχαιτιστεί η επικίνδυνη αύξηση της ανισότητας και της φτώχειας. Προτείνουμε μια στρατηγική οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τους μισθούς για την επίτευξη διατηρήσιμης αύξησης του ΑΕΠ, σε μια ιστορική στιγμή κατά την οποία η οικονομία βρίσκεται σε δραματική ύφεση, και κατά την οποία η πίεση που ασκείται στη ζήτηση είναι εξαιρετικά μεγάλη και οι περισσότερες εταιρείες καταγράφουν ζημιές. Η πρότασή μας συνιστά την άμεση αύξηση των μισθών, (δηλαδή τη στήριξη του εισοδήματος όσων εργάζονται, οι οποίοι υπό τις παρούσες συνθήκες είναι ευάλωτοι στις πιέσεις για μείωση του μισθού τους) προκειμένου να ενισχυθεί η ζήτηση.

Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΟΥ COVID-19 ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Στην παρούσα έκθεση συζητείται η ικανότητα της κυπριακής οικονομίας να ανακάμψει από τη βαθιά ύφεση που προκλήθηκε από το πρώτο κύμα της πανδημίας του Covid-19. Οι παγκόσμιες επιπτώσεις της πανδημίας αναμένεται να είναι σοβαρές για την κυπριακή οικονομία, και θα υπερβούν την αρχική εκτίμηση για υποχώρηση του ΑΕΠ κατά 6,2% το 2020. Σύμφωνα με το ΔΝΤ, όσον αφορά τη μείωση του παγκόσμιου ΑΕΠ, αυτή η κρίση εκτιμάται ότι είναι η χειρότερη οικονομική κρίση των τελευταίων 200 ετών, και το ΔΝΤ ελπίζει σε μια ταχεία ανάκαμψη που θα βασίζεται σε διαφορετικά είδη κυβερνητικών παρεμβάσεων με στόχο την τόνωση της οικονομίας (Euronews, 2020).

Η ύφεση αναμένεται να αυξηθεί έως το τέλος του 2020 (α) τις δανειακές ανάγκες του δημοσίου σε ποσοστό που θα υπερβεί το 6% του ΑΕΠ, (β) το δημόσιο χρέος σε

περισσότερο από 110% του ΑΕΠ και (γ) το ποσοστό ανεργίας κατά 2,5 ποσοστιαίες μονάδες, από 7% το 2019 σε 9,5% το 2020. Πέρα από την πτώση του ΑΕΠ, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι, εάν δεν ληφθούν δραστηρικά μέτρα, η Κύπρος ενδέχεται να αντιμετωπίσει τη μεγαλύτερη κρίση φτώχειας της σύγχρονης εποχής (Cyprus Times, 2020). Οι οικονομικές συνέπειες του lockdown και οι δυσοίωνες προβλέψεις για την οικονομία ενδέχεται να έχουν σοβαρές επιπτώσεις σε όλους εργάζονται σε επισφαλείς θέσεις εργασίας. Η Κύπρος χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλά ποσοστά άτυπης απασχόλησης και κατακερματισμού της αγοράς εργασίας (Ιωάννου, 2015) καθώς και από ένα από τα υψηλότερα προσαρμοσμένα μισθολογικά χάσματα στην ΕΕ μεταξύ μόνιμων και έκτακτων υπαλλήλων (Da Silva και Turrini, 2015). Πολλοί εργαζόμενοι σε επισφαλείς θέσεις εργασίας εργάζονται στον άτυπο τομέα, μεγάλο μέρος των οποίων είναι παράτυποι μετανάστες. Ο άτυπος τομέας εκτιμάται ότι υπερβαίνει το 25% της κυπριακής οικονομίας, το έκτο μεγαλύτερο ποσοστό στην ΕΕ. Μόνο στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης η άτυπη οικονομία εμφανίζει τόσο υψηλό ποσοστό επί της συνολικής οικονομίας (ΟΟΣΑ, 2015). Μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ, η Κύπρος και η Λεττονία είναι οι μοναδικές χώρες στις οποίες η άτυπη απασχόληση είναι πιο διαδεδομένη από την αυτοαπασχόληση (Hazans, 2011). Ενώ η άτυπη απασχόληση είναι πιθανότερο να αφορά γυναίκες και νέους, στην διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Κύπρο, μετά το 2012, η άτυπη απασχόληση αυξήθηκε σημαντικά μεταξύ των ανδρών και των ατόμων με σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Μελέτες έχουν δείξει πώς η κρίση επηρέασε αρνητικά τους εργαζόμενους σε επισφαλείς θέσεις εργασίας όσον αφορά τα δικαιώματά τους (Δημητρίου, 2015), το εισόδημα και τις παροχές τους (Ιωάννου, 2014). Οι ανισότητες στην αγορά εργασίας μεταφράζονται σε υψηλότερο κίνδυνο ύπαρξης φτωχών εργαζομένων και ανισοτήτων στις κοινωνικές παροχές, κυρίως όσον αφορά την επάρκεια των παροχών που σχετίζονται με το εισόδημα, συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων (Koutsampelas, 2018).

Η περίοδος τριών μηνών του πρώτου lockdown και οι υπόλοιποι περιορισμοί του COVID-19 οδήγησαν σε μείωση του εισοδήματος των εργαζομένων (Trimikliniotis and Demetriou, 2020a, 2020b). Μελέτες (Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ, 2019) με βάση στοιχεία της Eurostat (Eurostat, 2020) δείχνουν ότι, από το 2013, στο απόγειο της τελευταίας οικονομικής κρίσης στην Κύπρο, το ποσοστό των εργαζομένων στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ήταν 7,5% χαμηλότερο σε σύγκριση με την περίοδο πριν από το 2013. Περίπου ένας στους 12 εργαζόμενους αντιμετώπιζε φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό. Η Κύπρος έχει μια ειδική κατηγορία φτωχών εργαζομένων, οι οποίοι είναι σχετικά φτωχοί και κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό, παρά το γεγονός ότι εργάζονται, επειδή οι μισθοί τους είναι χαμηλοί. Τα στοιχεία της Eurostat δείχνουν ότι από το 2008 έως το 2011 το ποσοστό του πληθυσμού που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, με βάση το όριο της φτώχειας του 2008, ήταν το 16% του πληθυσμού και το αντίστοιχο ποσοστό το 2018 ήταν 26%. Με άλλα λόγια, τα στοιχεία της Eurostat δείχνουν ότι, με βάση το όριο της φτώχειας του 2008, ένας στους τέσσερις Κύπριους κινδύνευε το 2018 από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό σε σύγκριση με έναν στους έξι το 2008 (Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ, 2019).

Η πολιτική που εφαρμόστηκε για τη δημόσια υγεία, και στις δύο πλευρές του συρματοπλέγματος, ήταν ουσιαστικά μια ταχεία αντίδραση για να σταματήσουν οι μετακινήσεις και οι δραστηριότητες, καταδεικνύοντας ότι το σύστημα δημόσιας υγείας βρισκόταν ήδη σε κακή κατάσταση και δεν ήταν εξοπλισμένο για να αντιμετωπίσει μεγάλο αριθμό ασθενών (Mullen και Faustmann, 2020). Οι οικονομικές και πολιτικές επιλογές για την αντιμετώπιση της πανδημίας επηρεάζουν ήδη αρνητικά τη δημοκρατική ζωή, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συμφιλίωση μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (Τριμικλινιώτης και Δημητρίου, 2020b). Το απότομο και χωρίς διαβουλεύσεις και συντονισμό κλείσιμο των σημείων διέλευσης υπονομεύει τις περαιτέρω προσπάθειες για την επανένωση της χώρας, συμβάλλοντας στην εδραίωση της διαίρεσης του νησιού (Mullen και Faustmann, 2020; Trimikliniotis and Demetriou, 2020a).

ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΩΘΟΥΜΕΝΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΙΣΘΟΥΣ

Υπό τις τρέχουσες συνθήκες, ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας, εάν αφαιρεθεί στις δικές του δυνάμεις, δεν θα είναι σε θέση να οδηγήσει την οικονομία από την ύφεση στην ανάκαμψη, ούτε μπορεί να διασφαλίσει ότι η οικονομία θα χρησιμοποιήσει πλήρως το παραγωγικό της δυναμικό. Ως εκ τούτου, η κυβερνητική παρέμβαση στην οικονομία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη διατηρήσιμης αύξησης του ΑΕΠ για αυξημένη χρήση του παραγωγικού δυναμικού. Υποστηρίζουμε ότι για να επιτευχθεί διατηρήσιμη αύξηση του ΑΕΠ σε αυτή την ιδιαίτερη ιστορική συγκυρία δραματικής ύφεσης, κατά την οποία η ζήτηση περιστέλλεται υπερβολι-

κά και όλες οι επιχειρήσεις καταγράφουν απώλειες, η κυβέρνηση πρέπει να εφαρμόσει μια *μεσοπρόθεσμη στρατηγική οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τους μισθούς, αυξάνοντας την αγοραστική δύναμη των εργαζομένων και επακόλουθα την ιδιωτική κατανάλωση, το ΑΕΠ και την απασχόληση*.¹

Η αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων υπό τις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες φαίνεται μάλλον απίθανη (Arestis και Sawyer 2005), δεδομένου ότι, για να έχουν κίνητρο οι επιχειρήσεις να αυξήσουν την παραγωγική τους ικανότητα επενδύοντας σε σταθερό κεφάλαιο, πρέπει να πληρούνται τουλάχιστον δύο προϋποθέσεις: πρώτον, η παραγωγική ικανότητα πρέπει να αξιοποιείται σχεδόν πλήρως, και δεύτερον, η αναμενόμενη κερδοφορία των νέων επενδύσεων θα πρέπει να είναι σχετικά υψηλή. Ωστόσο, κατά την παρούσα συγκυρία καμία προϋπόθεση δεν πληρούται. Η αύξηση των δημόσιων επενδύσεων αξιοποιώντας τους ευρωπαϊκούς πόρους θα συνέφερε στην ανάπτυξη αλλά όχι αρκετά. Η αύξηση των καθαρών εξαγωγών (οι οποίες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό) και η συμβολή τους στην αύξηση του ΑΕΠ φαίνεται ότι είναι κάτι ανέφικτο. Οι εξαγωγές δεν θα έπρεπε να αναμένεται ότι θα ανακάμψουν σύντομα σε ένα περιβάλλον ακραίας αβεβαιότητας που οφείλεται στην επιδημία του Covid-19. Επομένως, η στρατηγική μιας ανάκαμψης ωθούμενης από τους μισθούς, επειδή ενισχύει την ιδιωτική κατανάλωση και συνεπώς το ΑΕΠ και την απασχόληση, είναι η πιο λογική και εφικτή πολιτική που θα μπορούσε να εφαρμοστεί σήμερα. Επιπλέον, μια ανάκαμψη που ωθείται από τους μισθούς θα συνέβαλε, τουλάχιστον εν μέρει, στην αποκατάσταση μιας δικαιότερης κατανομής των εισοδημάτων.

Βασικό στοιχείο της πολιτικής που προτείνουμε, είναι η προϋπόθεση ότι η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης μπορεί να είναι αποτελεσματική στην αύξηση του ΑΕΠ και την αξιοποίηση των αχρησιμοποίητων πόρων μόνο εάν εφαρμοστεί για αρκετά χρόνια. Επομένως, μια αρχική ώθηση στη ζήτηση θα έπρεπε να ενεργοποιήσει έναν ενάρετο κύκλο προκαλώντας επαναλαμβανόμενες αυξήσεις της ζήτησης έως ότου το ποσοστό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού αυξηθεί στο μέγιστο δυνατό υπό τον περιορισμό του ισοσκελισμένου ισοζυγίου πληρωμών (Nah και Lavoie, 2019).

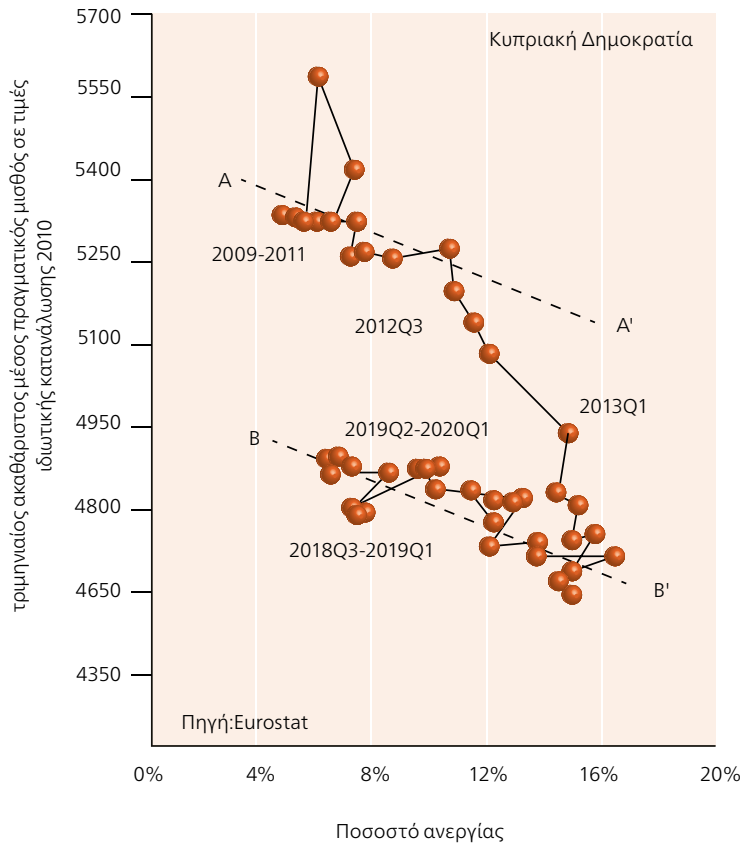
¹ Bhaduri and Marglin, 1990; Blecker, 2002, 2011; Blecker and Setterfield, 2019; De Jesús and López 2019; Hein and Tarassow, 2010; Hein and Vogel, 2008; Lavoie and Stockhammer, 2011; Nishi and Stockhammer, 2019; Onaran and Galanis, 2013; Palley (2011), Stockhammer, 2011

Στην παρούσα έκθεση παρουσιάζουμε, **πρώτον**, ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της τρέχουσας κατάστασης σχετικά με την κατανομή του εισοδήματος και των δίκαιων μισθών (fair wages), **δεύτερον**, μια σύντομη περιγραφή ενός ενάρετου κύκλου (που παράγει επαναλαμβανόμενες αυξήσεις της ζήτησης έως ότου ο βαθμός χρησιμοποίησης της παραγωγικής ικανότητας ανέλθει στο μέγιστο υπό τον περιορισμό του ισοσκελισμένου ισοζυγίου πληρωμών) που θα μπορούσε να ενεργοποιηθεί στην Κύπρο, εάν υπήρχε η απαραίτητη πολιτική βούληση, και **τρίτον**, προϋποθέσεις και περιορισμούς υπό τους οποίους είναι εφικτή η στρατηγική οικονομικής μεγέθυνσης που ωθείται από τους μισθούς.

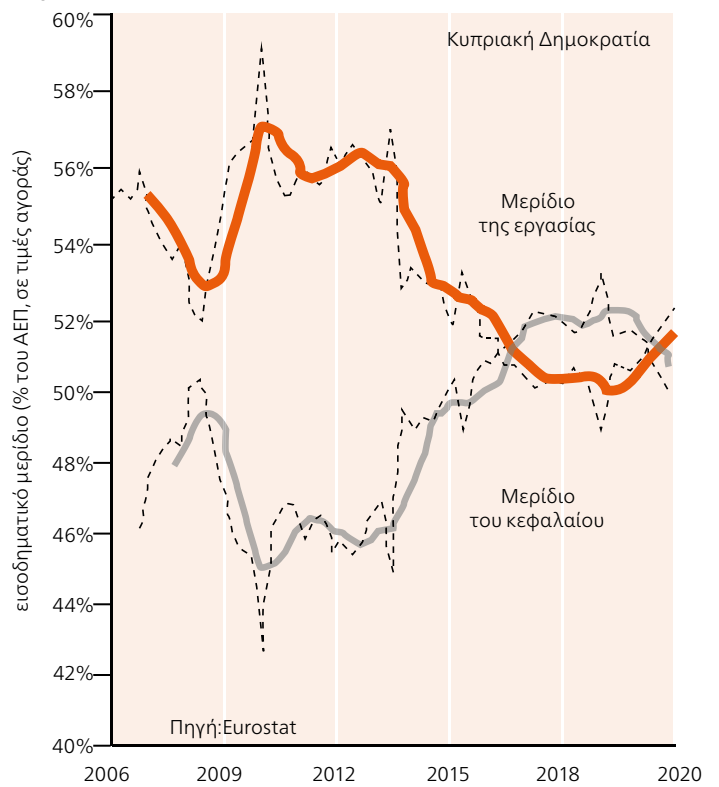
Η ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η σχέση μεταξύ του μέσου πραγματικού μισθού και της ανεργίας άλλαξε δραματικά κατά την περίοδο 2012:Q3-2015:Q3 (εικόνα 1, μετατόπιση από τη γραμμή AA στη γραμμή BB) σηματοδοτώντας έτσι μιαν υποτίμηση της εργασίας. Με άλλα λόγια, από το τρίτο τρίμηνο του 2012, για οποιαδήποτε δεδομένη τιμή του ποσοστού ανεργίας, ο μέσος πραγματικός μισθός είναι τώρα χαμηλότερος από πριν. Αυτή η διαρθρωτική αλλαγή δημιούργησε ένα κενό μεταξύ του μέσου πραγματικού μισθού και της παραγωγικότητας της εργασίας (εικόνα 2), οδηγώντας σε δραματική αναδιανομή του εισοδήματος: το ποσοστό του εισοδήματος του εργατικού δυναμικού έχει μειωθεί (και το ποσοστό του κέρδους έχει αυξηθεί αντίστοιχα) κατά 4 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ (εικόνα 3), χωρίς ωστόσο να αυξηθεί το ποσοστό συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου σε χαμηλά επίπεδα (Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου ΡΕΟ, 2019, σελ. 70). Με δυο λόγια, η μείωση των μισθών οδήγησε σε αύξηση των κερδών, πλην όμως δεν οδήγησε σε αύξηση των παραγωγικών επενδύσεων. Είναι επομένως θέμα κοινωνικής δικαιοσύνης να σχεδιάσουμε και να επιδιώξουμε μια αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος της εργασίας. Αυτό όμως δεν μπορεί να επιτευχθεί με τη μείωση του ποσοστού ανεργίας. Μόνο μια μεταρρύθμιση των θεσμών της αγοράς εργασίας (Howell, 2019) θα μπορούσε να αντιστρέψει τη διαρθρωτική μετατόπιση στην διανομή του προϊόντος και να ενισχύσει έτσι την αποτελεσματικότητα της οικονομικής μεγέθυνσης με κινητήρια δύναμη τους μισθούς (King 2019). Δεν θεωρούμε την αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ της εργασίας και την αντίστοιχη διαρθρωτική μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας απλώς ως θέμα κοινωνικής δικαιοσύνης, αλλά και ως ενεργές συνιστώσες μιας διαδικασίας οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τους μισθούς (Stockhammer, Onaran και Ederer, 2009), η οποία μπορεί να θέσει ένα τέλος στην ύφεση και να οδηγήσει την οικονομία στη μέγιστη αξιοποίηση των αδρανών πόρων της υπό τον περιορισμό του ισοσκελισμένου ισοζυγίου πληρωμών.

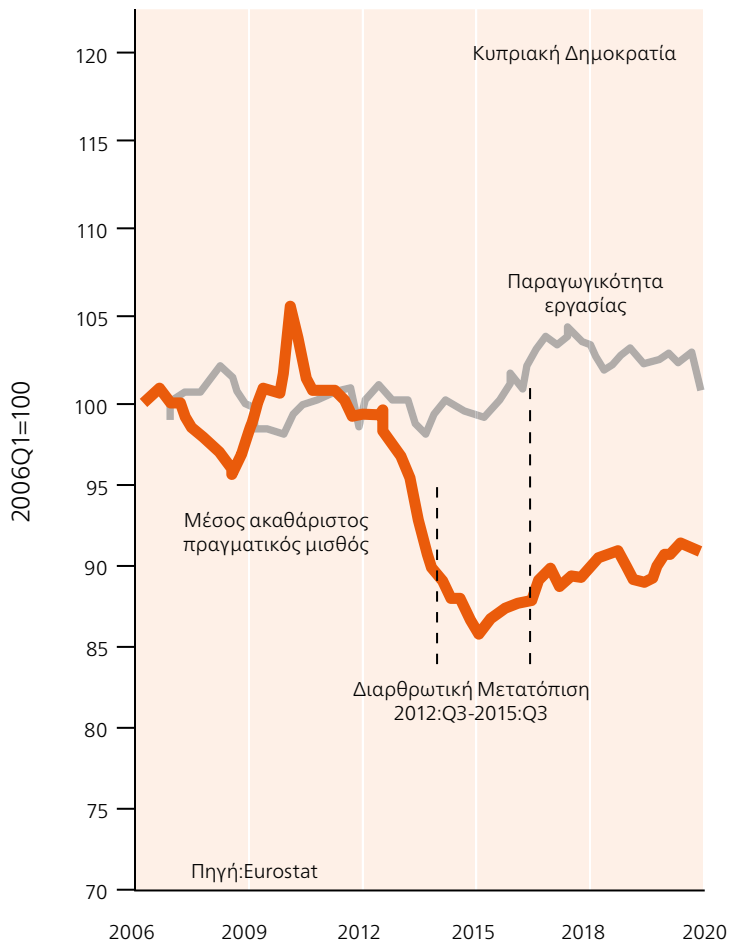
Διάγραμμα 1.

Μέσος ακαθάριστος πραγματικός μισθός και ποσοστό ανεργίας

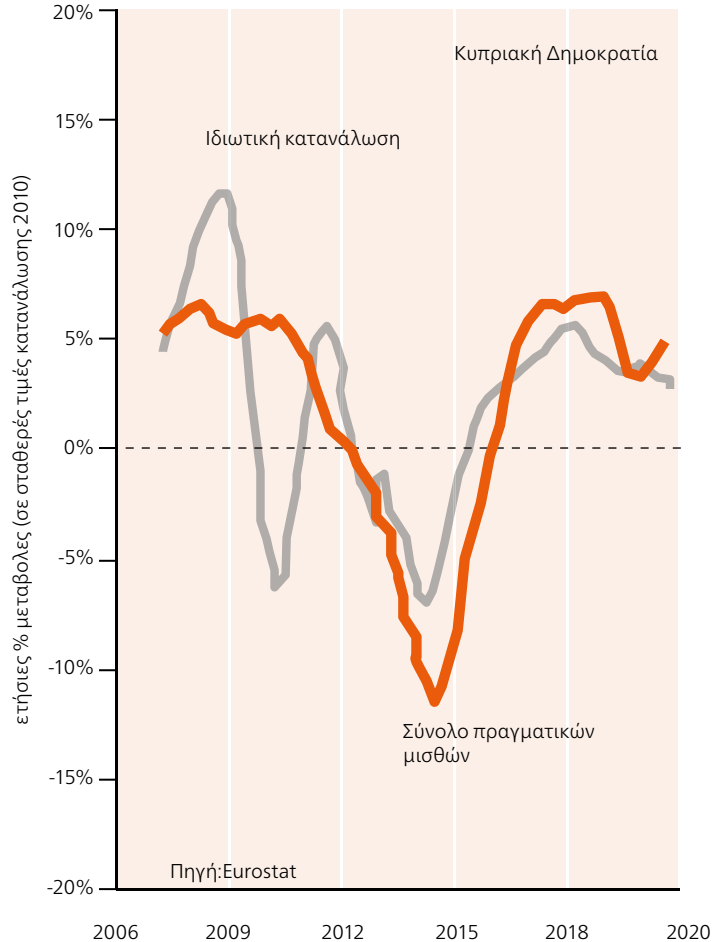
Διάγραμμα 3.

Εισοδηματικά μερίδια (% του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς, κινητός μέσος 4 όρων)

Διάγραμμα 2.

Μέσος ακαθάριστος πραγματικός μισθός και παραγωγικότητα εργασίας: Η διαρθρωτική μετατόπιση των ετών 2013-2015

Διάγραμμα 4.

Πραγματικοί μισθοί και ιδιωτική κατανάλωση

Ο ΕΝΑΡΕΤΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΜΕ ΚΙΝΗΤΗΡΙΑ ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥΣ ΜΙΣΘΟΥΣ

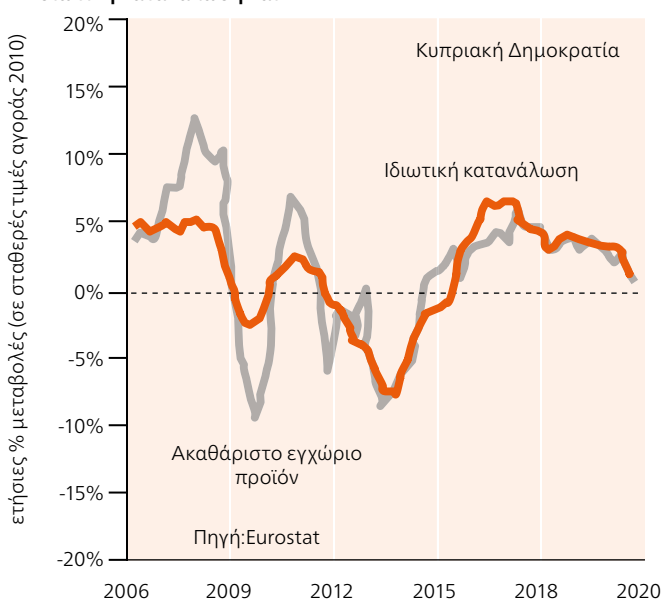
Επιχειρηματολογούμε ότι υπό τις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες, είναι εφικτό να εγκαταστήσουμε έναν ενάρετο κύκλο οικονομικής μεγέθυνσης με κινητήρια δύναμη τους μισθούς, επιτυγχάνοντας επαναλαμβανόμενες αυξήσεις της ζήτησης μεσοπρόθεσμα, έως ότου η χρησιμοποίηση του παραγωγικού δυναμικού φτάσει στο ανώτατο επίπεδο της (υπό τον περιορισμό του ισοσκελισμένου ισοζυγίου πληρωμών). Το επιχείρημα έχει ως εξής:

1. Οι μεταβολές στην ιδιωτική κατανάλωση εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις μεταβολές στο σύνολο των πραγματικών μισθών (που είναι ο μέσος πραγματικός μισθός πολλαπλασιασμένος επί τον αριθμό των μισθωτών) (εικόνα 4).
2. Ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ συσχετίζεται με τις μεταβολές της ιδιωτικής κατανάλωσης (εικόνα 5).
3. Η παραγωγικότητα της εργασίας εξαρτάται από την αύξηση του ΑΕΠ (εικόνα 6) (McCombie, 2002) και από τους δίκαιους μισθούς (Bowles et al., 1984, Akerlof και Yellen, 1990).
4. Ο μέσος πραγματικός μισθός εξαρτάται από το ποσοστό ανεργίας και από την παραγωγικότητα της εργασίας. Οι πραγματικοί μισθοί εξαρτώνται από τον μέσο πραγματικό μισθό και τον αριθμό των μισθωτών.

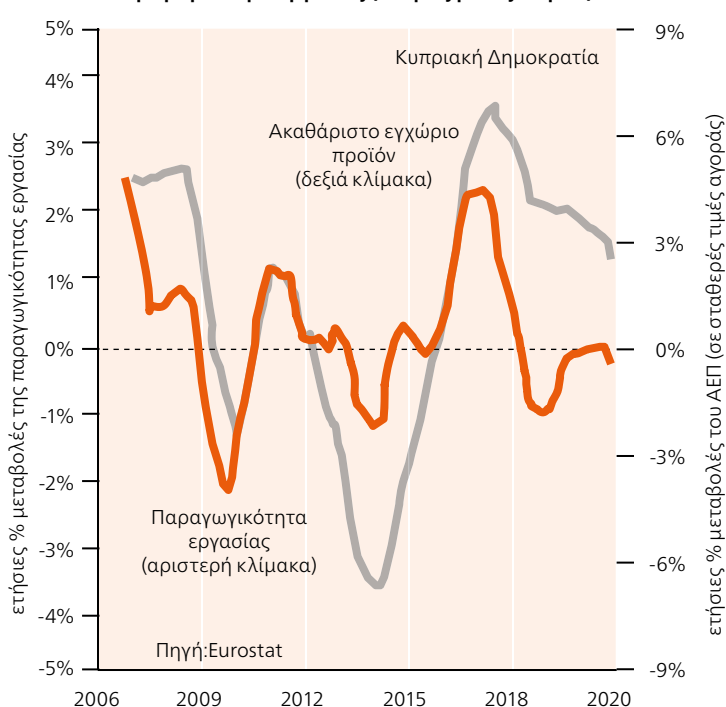
Λαμβάνοντας υπόψη ότι όλοι οι άλλοι παράγοντες (δημοσιονομική πολιτική, καταναλωτικές τάσεις κ.λπ.) είναι αμετάβλητοι, αυτοί οι συσχετισμοί συγκροτούν **έναν ενάρετο κύκλο οικονομικής μεγέθυνσης με κινητήρια δύναμη τους μισθούς**. Στην εικόνα 7, η διαδρομή του κύκλου (με κόκκινο χρώμα) σχηματίζεται από την ακολουθία των κόμβων 1-2-3-4-5-1 ως εξής: Ένας υψηλότερος μέσος πραγματικός μισθός (κόμβος 1) αυξάνει το σύνολο των πραγματικών μισθών (κόμβος 2), που οδηγεί σε αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης (κόμβος 3), στη συνέχεια του ΑΕΠ (κόμβος 4) και της παραγωγικότητας της εργασίας (κόμβος 5), η οποία επηρεάζει θετικά τον μέσο πραγματικό μισθό (κόμβος 1), προκαλώντας έτσι έναν νέο κύκλο που ακολουθεί την ίδια διαδρομή μέχρις ότου το σύστημα προσκρούσει στον περιορισμό του ισοσκελισμένου ισοζυγίου πληρωμών. **Τρεις δευτερεύοντες ενάρετοι κύκλοι** λειτουργούν ταυτόχρονα και σε αλληλεπίδραση με τον κύριο κύκλο της μεγέθυνσης που ωθείται από την αύξηση των μισθών²:

1. Ο **κύκλος απασχόλησης-ΑΕΠ**, όπου η ανάπτυξη αυξάνει διαδοχικά την απασχόληση, το σύνολο των πραγματικών μισθών, την ιδιωτική κατανάλωση και το ΑΕΠ.
2. Ο **κύκλος ανεργίας-ΑΕΠ**, όπου η ανάπτυξη μειώνει την ανεργία, ενισχύει τη διαπραγματευτική δύναμη των εργαζομένων και αυξάνει, επομένως, τον μέσο πραγματικό μισθό, άρα και το σύνολο των πραγματικών μισθών.
3. Ο **κύκλος παραγωγικότητας-μισθών**, όπου οι υψηλότεροι πραγματικοί μισθοί ενισχύουν το κίνητρο και την προσπάθεια των εργαζομένων, ενισχύοντας έτσι την παραγωγικότητα της εργασίας.

Διάγραμμα 5.
Ιδιωτική κατανάλωση και ΑΕΠ

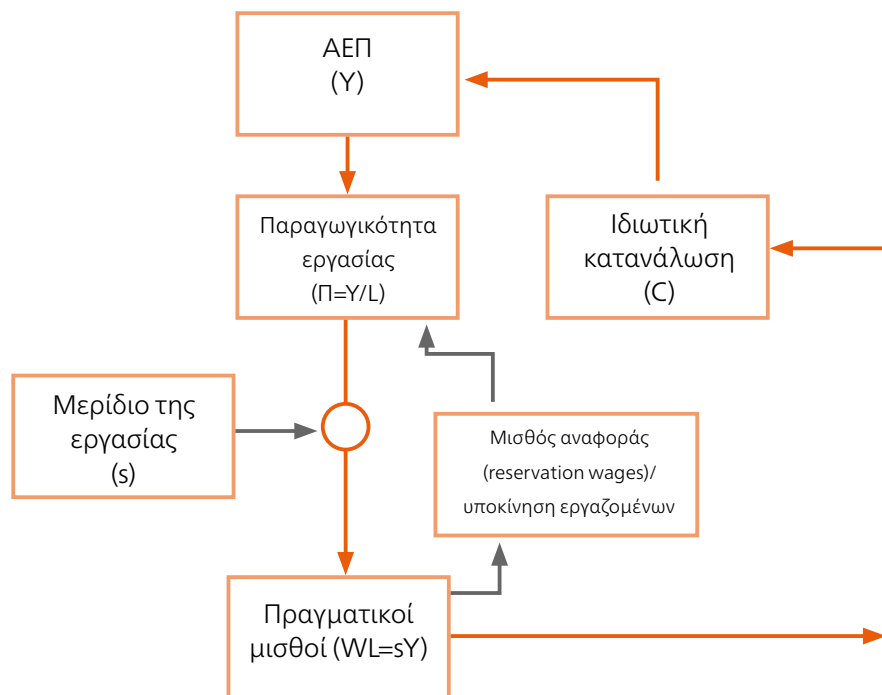
Διάγραμμα 6.
ΑΕΠ και παραγωγικότητα εργασίας (κινητός μέσος 4 όρων)

² Όλα τα στοιχεία προέρχονται από την ετήσια έκθεση για την οικονομία και την απασχόληση από το Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ (2019)

Διάγραμμα 7.

Ο ενάρτετος κύκλος πραγματικών μισθών, ιδιωτικής κατανάλωσης, ΑΕΠ και παραγωγικότητας.

Καθώς λειτουργούν ο κύριος και οι τρεις δευτερεύοντες κύκλοι, η υψηλότερη συνολική ζήτηση που προκύπτει από τους υψηλότερους μισθούς ενεργοποιεί ξανά το αχρησιμοποίητο παραγωγικό δυναμικό έως το σημείο της μέγιστης χρησιμοποίησής του υπό τον περιορισμό του ισοσκελισμένου ισοζυγίου πληρωμών.

Ωστόσο, η παραπάνω δυναμική του ενάρτετου κύκλου δεν υποκινείται εκ των έσω, και επομένως πρέπει να ενεργοποιηθεί από μια εξωτερική ώθηση. Υπάρχουν τουλάχιστον δύο τρόποι για να ενεργοποιηθεί και για να επιταχυνθεί η διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης που ωθείται από τους μισθούς:

1. Η εισαγωγή του εθνικού κατώτατου μισθού στο θεσμικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας μπορεί να θέσει σε κίνηση την διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης (υπό την προϋπόθεση ότι το αρχικό επίπεδο του κατώτατου μισθού είναι αρκούντως υψηλό), καθώς οι υψηλότεροι μισθοί όσων θα αμείβονται με τον κατώτατο μισθό αναμένεται να έχουν αυξητικές επιπτώσεις στους μισθούς και άλλων εργαζομένων και συνεπώς στον μέσο μισθό του ιδιωτικού τομέα.
2. Η διαρθρωτική μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας που ενισχύει τη διαπραγματευτική δύναμη των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα μπορεί να ενεργοποιήσει τη διαδικασία και να αυξήσει το δυναμισμό και την συνέχιση της διαδικασίας που ωθείται από τους μισθούς (King, 2019).

Η ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

1. Η αντίρρηση που μπορεί να προβληθεί σχετικά με τη σκοπιμότητα της πρότασής μας, είναι ότι οι υψηλότεροι μισθοί που προκύπτουν από την ανάκαμψη με κινητήρια δύναμη τους μισθούς, θα μπορούσαν, πιθανώς, να μειώσουν την κερδοφορία και συνεπώς τις επενδύσεις. Η αποδοτικότητα, (δηλ. το ποσοστό απόδοσης του κεφαλαίου) δεν καθορίζεται αποκλειστικά από τον μέσο πραγματικό μισθό αλλά επίσης από την παραγωγικότητα της εργασίας, τον βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού, και τον λόγο προϊόντος / κεφαλαίου. Σίγουρα, η αποδοτικότητα μειώνεται ως αποτέλεσμα των υψηλών πραγματικών μισθών, αλλά αυτό είναι απλώς ο άμεσος αντίκτυπος, ο οποίος πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις των υψηλότερων μισθών στους άλλους καθοριστικούς παράγοντες της κερδοφορίας (δηλαδή τον βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού, την παραγωγικότητα της εργασίας και τον λόγο προϊόντος / κεφαλαίου). Υπάρχουν λοιπόν τουλάχιστον τρεις θετικές επιδράσεις στην κερδοφορία που μπορεί να έχει η οικονομική μεγέθυνση όταν ωθείται από τους μισθούς:

Πρώτον, η οικονομική μεγέθυνση αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας, με το κίνητρο των εργαζομένων και την καλύτερη ποιότητα εργασίας που προκύπτει από τους υψηλότερους μισθούς, αλλά και με τη μείωση της αναλογίας των γενικών εξόδων προς το μεταβλητό κόστος, αφετέρου.

Δεύτερον, η οικονομική μεγέθυνση αυξάνει τον βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού, με την ιδιωτική κατανάλωση και τη συνολική ζήτηση να αυξάνονται ως αποτέλεσμα των υψηλότερων μισθών.

Τρίτον, αυξάνει τον λόγο προϊόντος/κεφαλαίου καθώς οι οικονομίες στη χρήση του κεφαλαίου (Marx, 1975 [1867]) επιτυγχάνονται με αυξημένα κίνητρα και ένταση της προσπάθειας των εργαζομένων.

Συνοψίζοντας, στο συγκεκριμένο πλαίσιο της βαθιάς ύφεσης, όταν η αρνητική επίδραση που έχουν οι αυξήσεις των μισθών στην κερδοφορία αθροίζεται με τις θετικές συνέπειες αυτών των αυξήσεων, είναι ασαφές κατά πόσο η αποδοτικότητα αυξάνεται ή μειώνεται κατά τη διαδικασία της οικονομικής μεγέθυνσης με βάση τους μισθούς (Storm and Naasterad, 2011). Θεωρούμε την αντιστροφή της υποτίμησης της εργασίας όχι μόνο ως θέμα κοινωνικής δικαιοσύνης, αλλά και ως αποτελεσματική πολιτική για την επανεκκίνηση της οικονομίας. Μόνο όταν ξεπεραστεί η πλήρης χρησιμοποίηση του παραγωγικού δυναμικού, θα μπορούσε η διαδικασία της οικονομικής μεγέθυνσης με βάση τους μισθούς να επηρεάσει αρνητικά την κερδοφορία.

2. Όσον αφορά τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, όταν το εισόδημα είναι σε πολύ χαμηλά επίπεδα, όπως είναι σήμερα, οι επενδύσεις δεν επηρεάζονται από τις αλλαγές στην κερδοφορία επειδή
 - a. υπάρχει πλεονάζον παραγωγικό δυναμικό, και
 - b. οι συνθήκες είναι στο σημείο εκείνο όπου «τα γεγονότα της υπάρχουσας κατάστασης εισέρχονται κάπως δυσανάλογα, στη διαμόρφωση των μακροπρόθεσμων προσδοκιών» (Keynes, 1936).
3. Υπό ορισμένες συνθήκες, μια μεγάλη εισροή εισαγωγών που οφείλεται στην αυξανόμενη ζήτηση θα μπορούσε να προκύψει από την ανάκαμψη με κινητήρια δύναμη τους μισθούς, οδηγώντας σε έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών και εμποδίζοντας την οικονομία να αξιοποιήσει πλήρως το παραγωγικό δυναμικό της (McCombie και Thirwall, 1994). Η επεκτατική πολιτική θα έπρεπε τότε να ανατραπεί. Συνεπώς, η αύξηση της ζήτησης θα πρέπει να γίνει με ήπιο ρυθμό (Kaldor, 1986), διαφορετικά η αύξηση της ζήτησης, μετά τη μείωση των αποθεμάτων, θα προκαλούσε ανεπιθύμητα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου ή αυξήσεις στην τιμή ορισμένων εγχωρίως παραγομένων υπηρεσιών, και εκτός εάν οι εισροές κεφαλαίου προσελκύονται από προοπτικές οικονομικής μεγέθυνσης, θα πρέπει να εφαρμοστούν διαρθρωτικές πολιτικές για την αποτροπή δημιουργίας υπερβολικών εμπορικών ελλειμμάτων. Συνεπώς, οι εξαγωγείς της Κύπρου, κυρίως στον τομέα του τουρισμού, θα πρέπει να ενθαρρυνθούν από πολιτικές ανταγωνιστικότητας, ενδεχομένως χρηματοδοτούμενες από κοινοτικούς πόρους, για να δημιουργηθούν συνθήκες που ενισχύουν τόσο την ανταγωνιστικότητα των τιμών

τους όσο και τη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα (δηλαδή την ανταγωνιστικότητα που δεν εξαρτάται από τις τιμές), αυξάνοντας την εισοδηματική ελαστικότητα των εξαγωγών³³. Η μείωση της ροπής προς εισαγωγές θα αποτελούσε επίσης μια σημαντική προσπάθεια της κυβέρνησης. Σε κάθε περίπτωση, είτε βάσει μιας στρατηγικής με κινητήρια δύναμη τους μισθούς είτε μιας άλλης οικονομικής στρατηγικής, ο περιορισμός του ισοσκελισμένου ισοζυγίου πληρωμών αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα το οποίο θα πρέπει να λυθεί το συντομότερο δυνατό.

4. Η επιτυχής εφαρμογή των πολιτικών οικονομικής μεγέθυνσης με κινητήρια δύναμη τους μισθούς απαιτεί κοινωνική συναίνεση μεταξύ των επιχειρήσεων, της κυβέρνησης και των εργατικών συνδικάτων (Γκουζούλης και Collin, 2019, Kalecki, 1943).

³³ Οι υψηλότεροι πραγματικοί μισθοί μπορούν επίσης να αποτελέσουν σημαντικό στοιχείο για τη βελτίωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Akerlof, G. and Yellen, J.L.** (1990), 'The Fair-Wage Hypothesis and Unemployment', *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 105, No. 2, pp. 255-284.
- Arestis, P. and Sawyer, M.** (2005), 'Aggregate Demand, Conflict and Capacity in the Inflationary Process', *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 29, No. 6, pp. 223-227.
- Bhaduri, A. and Marglin, S.** (1990), 'Unemployment and the real wage: the economic basis for contesting political ideologies', *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 14, pp. 375-393.
- Blecker R.** (2002), 'Distribution, demand and growth in neo-Kaleckian macro-models', in M. Setterfield (ed.), *The Economics of Demand-led Growth: Challenging the Supply-side Vision of the Long Run*, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 129-152.
- Blecker, R.** (2011), 'Open economy models of distribution and growth', in E. Hein and E. Stockhammer (eds.), *A Modern Guide to Keynesian Macroeconomics and Economic Policies*, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 215-239.
- Blecker, R.A. and Setterfield, M.** (2019), *Heterodox Macroeconomics. Models of Demand, Distribution and Growth*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Bowles, S., Gordon, D.M. and Weisskopf, T.E.** (1984), *Beyond the Waste Land: A democratic alternative to Economic decline*, London: Verso.
- Cyprus Labour Institute PEO** (2019), *Εκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση*, Nicosia.
- Cyprus Times** (2020) 'Σειρά εισηγήσεων από το Κυπριακό Δίκτυο Ενάντια στη Φτώχεια', *Cyprus Times*, 27 April 2020.
- Da Silva, A. and Turrini, C.** (2015), 'Precarious and less well-paid? Wage differences between permanent and fixed-term contracts across the EU countries', *European Economy*, Economic Papers No. 544.
- De Jesús, V. and López, J.** (2019), 'On wage- and profit-led demand regimes: learning from the evidence', *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 42, No. 4, pp. 620-637.
- Demetriou, C.** (2015), *The impact of the crisis on fundamental rights across Member States of the EU: Country Report on Cyprus*, Directorate General for Internal Policies, European Parliament.
- Euronews** (2020), 'COVID-19: World economy in 2020 to suffer worst year since 1930s Great Depression, says IMF', 14/4/2020, <https://www.euronews.com/2020/04/14/watch-live-international-monetary-fund-gives-world-economic-outlook-briefing-on-covid-19>.
- Eurostat** (2020), 'At-risk-of-poverty rate anchored at a fixed moment in time (2008) by age and sex - EU-SILC survey, Last update 17 June 2020.
- Gouzoulis, G. and Collin, C.** (2019), 'Class Conflict, Fiscal Policy and Wage-Led Demand: A Model of Kalecki's Political Business Cycle', *Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 10, No. 2, pp. 51-69.
- Hazans, M.** (2011), 'Informal Workers across Europe: Evidence from 30 Countries', IZA Discussion Paper No. 5871, Institute for the Study of Labor, Bonn; OECD (2015) in Policy Brief on Informal Entrepreneurship Entrepreneurial Activities in Europe, European Union/OECD, 2015
- Hein, E. and Tarassow, A.** (2010), 'Distribution, aggregate demand and productivity growth: theory and empirical results for six OECD countries based on a post-Kaleckian model', *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 34, No. 4, pp. 727-754
- Hein, E. and Vogel, L.** (2008), 'Distribution and growth reconsidered — empirical results for Austria, France, Germany, the Netherlands, the UK and the USA', *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 32, No. 3, pp. 479-511.
- Howell, Ch.** (2019), 'Neoliberalism, capitalist growth models, and the state: An agenda for industrial relations theory', *Journal of Industrial Relations*, Vol. 61, No. 3, pp. 457-474.
- Ioakimoglou, E., Kosmas, P., and Tombazos, S.** (2020), *Cyprus facing the Great Recession*, Cyprus Labour Institute PEO (forthcoming).
- Ioannou, G.** (2014), 'Employment in crisis: Cyprus 2010-2013'. *The Cyprus Review*, Vol 26, No. 1, pp. 107-126.
- Ioannou, G.** (2015), 'Labor force fragmentation in contemporary Cyprus', *Working USA: the Journal of Labor and Society*, Vol. 18, No. 4, pp. 595-612.
- Kaldor, N.** (1986), *Economics without Equilibrium*, New York: M.E. Sharpe.
- Kalecki, M.** (1943), Political Aspects of Full Employment, *Political Quarterly*, October-December
- Keynes, J.M.** (1964 [1936]), *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, New York: Harvest Books.
- King, J.E.** (2019), 'Some obstacles to wage-led growth', *Review of Keynesian Economics*, Vol. 7, No. 3, pp. 308-320.
- Koutsampelas, C.** (2018), 'Non-standard employment in Cyprus: Trends and policy responses', *Cyprus Economic Policy Review*, Vol. 12, No. 1, pp. 41-58.
- Lavoie, M. and Stockhammer, E.** (eds.) (2011), *Wage-Led Growth, An Equitable Strategy for Economic Recovery*, London: Palgrave Macmillan
- Marx, K.** [1975(1867)], *Capital* Vol. III, London: Penguin.
- McCombie, J.** (2002), Increasing returns and the Verdoorn law from a Kaldorian perspective, in J. McCombie, M. Pugno and B. Soro (eds), *Productivity Growth and Economic Performance: Essays on Verdoorn's Law*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 64-114.
- McCombie, J. and Thirwall, A.P.** (1994), *Economic Growth and the Balance-of-Payments Constraint*, London: Macmillan.
- Mullen, F. and Faustmann, H.** (2020), *The Impact of Covid-19 crisis on divided Cyprus*, 20 April 2020, Report for Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Nah, W.J. and Lavoie, M.** (2019), 'The role of autonomous demand growth in a neo-Kaleckian conflicting-claims framework'. *Structural Change and Economic Dynamics*, Vol. 51, pp. 427-444.
- Nishi, H. and Stockhammer, E.** (2019), 'Demand and distribution regimes, output hysteresis, and cyclical dynamics in a Kaleckian model', Working Paper 1902, Post-Keynesian Economics Society.
- OECD** (2015), 'Policy Brief on Informal Entrepreneurship Entrepreneurial Activities in Europe', European Union/OECD, 2015.
- Onaran, Ö. and Galanis, G.** (2013), 'Is aggregate demand wage-led or profit-led? A global model', in M. Lavoie and E. Stockhammer (eds), *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Basingstoke and Geneva: Palgrave Macmillan and ILO, pp. 71-99.
- Palley, Th.** (2011), 'The economics of wage-led recovery: Analysis and policy recommendations', *International Journal of Labour Research*, Vol. 3, No. 2, pp. 219-244.
- Stockhammer, E.** (2011), 'Wage-led growth: An introduction', *International Journal of Labour Research*, Vol. 3, No. 2, pp. 167-188.
- Stockhammer, E., Onaran, O. and Ederer, S.** (2009), 'Functional income distribution and aggregate demand in the euro area', *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 33, No. 1, pp. 139-159.
- Storm, S. and Naastepad, C.W.M.** (2011), 'The productivity and investment effects of wage-led growth', *International Journal of Labour Research*, Vol. 3, No. 2, pp. 197-218.
- Trimikliniotis, N. and Demetriou, C.** (2020a), *Coronavirus COVID-19 outbreak in the EU, Fundamental Rights Implications, Country: Cyprus*, University of Nicosia and Symfiliosi, covers the period 1 February – 20 March
- Trimikliniotis, N. and Demetriou, C.** (2020b) *Coronavirus pandemic in the EU – Fundamental Rights Implications, Country: Cyprus*, Report for the Fundamental Rights Agency, University of Nicosia, Covers the period 1 May – 30 June 2020, July 2020.

Ο **Ηλίας Ιωακείμoglou** είναι ανεξάρτητος ερευνητής και ανώτερος ερευνητής και κύριο συγγραφέα στην Ετήσια Έκθεση για την Κυπριακή Οικονομία και Απασχόληση του Κυπριακού Ινστιτούτου Εργασίας INEK ΠΕΟ. Ως σύμβουλος του Ινστιτούτου Εργασίας (INE) της Ελληνικής Γενικής Συνομοσπονδίας Εργαζομένων (ΓΣΕΕ) (1992-2019) και συνδικαλιστικών ομοσπονδιών στην Ελλάδα, έχει δημοσιεύσει πολλές μελέτες και βιβλία για οικονομικές πολιτικές και θέματα αγοράς εργασίας. Δημοσιεύσεις, Επιλογή: Ετήσια Έκθεση για την Κυπριακή Οικονομία και Απασχόληση, INEK ΠΕΟ 2019, 2020; Ποιο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της επανένωσης; Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου, 2014 και Μια πολιτική οικονομία διχασμού, ανάπτυξης και κρίσης: Οραματίζοντας την επανένωση πέρα από το οικονομικό θαύμα της Κύπρου, 2012, Trimikliniotis, N and Bozkurt, U. (eds.) Beyond a Divided Cyprus: A State and Society in Transformation, Palgrave (με τους Ν. Τριμικλινιώτη και Π. Παντελίδη). Δείτε το Academia Edu <https://independent.academia.edu/EliasIoakimoglou> και ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8046-9591>.

Ο **Νίκος Τριμικλινιώτης** Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. Είναι επικεφαλής της ομάδας εμπειρογνομώνων για τα θεμελιώδη δικαιώματα στη Κύπρο για τον Οργανισμό της ΕΕ για τα θεμελιώδη δικαιώματα. Είναι Barrister και μέλος δικτύων εμπειρογνομώνων. Έχει μελετήσει θέματα όπως το κράτος, τη μετανάστευση και άσυλο, θεμελιώδη δικαιώματα, κοινωνικό φύλο, ρατσισμό και διακρίσεις, συγκρούσεις/συμφιλίωση, συνταγματικά, ιθαγένεια, ψηφιακότητες, και εργασιακά ζητήματα και δίκαιο. Επιλογή δημοσιεύσεων: Migration and Refugee Dissensus in Europe: Borders, Insecurity and Austerity, Routledge 2020. Mobile Commons, Migrant Digitalities and the Right to the City, Palgrave Macmillan, 2015, Η Διαλεκτική του Έθνους-Κράτους και το Καθεστώς Εξαίρεσης: Κοινωνιολογικές και Συνταγματικές Μελέτες για την Ευρω-Κυπριακή Συγκυρία, Εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2010, Cyprus Beyond Partitionism: A state and Society in Transformation, Palgrave, 2012.

CONTACT

Friedrich-Ebert-Stiftung | Γραφείο Κύπρου

Στασάνδρου 20, Διαμέρισμα 401 |

1060 Λευκωσία | Κύπρος

Υπεύθυνος: Hubert Faustmann | Διευθυντής

Τηλέφωνο: +357 22 37 73 36

Email: office@fescyprus.org

Ιστοσελίδα: www.fescyprus.org

www.fescyprus.org

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα δημοσίευση δεν αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος Friedrich-Ebert-Stiftung.

© Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Κανένα μέρος αυτής της δημοσίευσης δεν μπορεί να αναπαραχθεί, αποθηκευτεί σε μέσο επαναφοράς ή χρησιμοποιηθεί σε οποιαδήποτε μορφή ή με οποιοδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό, μηχανικό, αντιγραφής, ηχογράφησης, ή αλλιώς, χωρίς τη γραπτή άδεια του/των κατόχου(-ων) των πνευματικών δικαιωμάτων.